

Melech Ravitch werd in 1893 in Radymno (Redim) in Galicië geboren. Hij woonde achtereenvolgens in Wenen en Warschau - waar hij secretaris van het joodse schrijversverbond was - en later in Amerika, Australië, Argentinië, Mexico en Canada. Hij stierf in 1976 in Montreal. Ravitch (pseudoniem van Zacharja Bergner) is binnen de Jiddische literatuur vooral bekend als dichter. Als een terzijde schreef hij *Dos majse-boech foen majn lebn*. Dit *Verhalenboek*, drie delen, 1354 bladzijden, is vertaald in het Hebreeuws en het Duits. Het verhaal over de Warschauer dieven komt uit het derde deel. Eerder verscheen een in het Nederlands vertaald fragment in De Groene Amsterdammer.

Het joodse dievengilde uit Warschau z.l.

Melech Ravitch

Ik doe geen literatuuronderzoek, ben geen folklorist en houd me niet speciaal bezig met de kleurrijke geschiedenis van het joodse dievengilde uit Warschau. Toch gaat dit verhaal over hen. De joodse dieven en zakkenrollers uit Warschau maakten geen deel uit van de onderwereld, maar waren, zoals u begrijpt, ook geen engelen in de hemel. Ze hadden hun eigen wereld, een zeer bijzondere wereld, met eigen wetten en zelfs een eigen literatuur. Dat klinkt allemaal wat vreemd, maar toch was het zo. Het waren gewone mensen die het stelen als hun beroep zagen. Dieven, maar met hun grenzen; dieven, maar géén rovers of moordenaars! Ze legden het achtste gebod iets ruimer uit dan anderen. Maar het zesde gebod – gij zult niet doodslaan – beschouwden ze als heilig. Anders gezegd, dieven met een joods hart.

Voordat ik aan dit verhaal begon, heb ik me afgevraagd hoe ik mijn sentimenten voor het Warschauer joodse dievengilde onder woorden kon brengen en ik bedacht ten slotte dat ik maar het beste in de titel van dit verhaal het predikaat *zichroinom lewroche* (z.l.) op kon nemen; ik mag toch aannemen dat ze inmiddels allemaal in een andere, betere wereld zijn aangekomen... En zo niet met z'n allen in de hemel, dan vast ook niet in de hel. Misschien verblijven ze in een soort tussenruimte en wachten ze nog op een hemelse uitspraak. Maar bevreesd hoeven ze niet te zijn.

In joods Warschau was het gebruikelijk om na een diefstal of inbraak eerst maar eens een openhartig gesprekje te voeren met de heren van het dievengilde. Ja, het woord 'heren' is hier echt wel op zijn plaats en de beste manier om met deze heren in contact te komen was om een advertentie in de krant te zetten. Alleen als dit niets opleverde, gaf je de zaak noodgedwongen bij de plaatselijke politie aan. Maar dit staat alweer los van mijn verhaal.

Met de volgende twee korte anekdotes wil ik mijn gevoelens voor het gewezen Warschauer dievengilde verduidelijken. Eerst een verhaal over de beroemde dichteres Kadya Molodowsky¹, die haar brood met lesgeven verdiende. Op een avond komt ze, uitgeput van haar lessen van die dag, bij haar huis in de Dzikastraat en ziet dat er bij haar deur een manspersoon aan haar slot staat te rommelen. Ze loopt ernaartoe en ziet meteen dat ze met een dief te maken heeft. Ze raakt niet in paniek en begint de dief, een beginneling zo te zien, de mantel uit te vegen: 'Jij ellendeling, jij dit, jij dat – kon je in de hele straat niemand anders vinden om bij in te breken dan de arme joodse onderwijzeres Kadya Molodowsky... je mag je diep en diep schamen!' De arme dief wist inderdaad van gêne niet waar hij moest kijken. Draaide zijn hoofd naar links en naar rechts en zette het plotseling op een lopen, terwijl hij verlegen, maar met een harde kreet uitriep: 'Stil maar, houd u alstublieft op met schreeuwen, we zullen het goedmaken.' En hij maakte het ook goed. Toen Kadya Molodowsky de volgende avond thuiskwam vond ze voor haar deur een klein pakje. Er zaten kleren in – een mantel, een jurk en een bloesje. Een cadeautje van de dief om zijn vergissing goed te maken.

Nog een verhaal – minder sentimenteel en waar gebeurd; het moet rond 1930 zijn geweest. In dat jaar bracht de sympathieke dichter Jozef Hilel Levi² met zijn vrouw een bezoek aan Warschau. Levi is de auteur van een bundel gedichten die verschenen is onder de titel *Mijn vader, de*

toraschrijver. Deze bundel neemt met zijn thematiek en zijn eenvoudige vorm en taal een geheel eigen plaats in binnen de Jiddische dichtkunst. Jozef Levi woonde destijds – rond 1930 dus - in München. Nu wil het geval dat precies twee dagen voor zijn vertrek naar huis zijn paspoort en zijn geld worden gestolen. Wat te doen? Hij wordt verwezen naar de secretaris van de welbekende schrijversbond die op Tłomacka 13³ was gevestigd. En die secretaris - dat was ik, de schrijver van deze geschiedenis. ‘Help me alsjeblieft, beste vriend en collega.’ Ik pak de telefoon om te zien wat ik voor hem kan doen. Eerst bel ik een collega-journalist die voor het dagblad *Het Moment* het politienieuws ‘dekt’, zoals dat in journalistenjargon heet. Ik vertel hem het hele verhaal, een gast uit München is bestolen. ‘Het is een vakbroeder, dus we móéten hem helpen’, zeg ik. ‘Alsjeblieft, collega!’

De man antwoordt mij als volgt: ‘Over dit soort zaken ga ik niet, ik dek alleen de “natte”⁴ sector. Over alle andere zaken, de kleine diefstalletjes en oplichterijen, gaat collega die en die; hij behandelt de “droge” sector. Maar omdat het een collega-schrijver betreft, wil ik zien wat ik voor u kan doen. Ik zal me in verbinding stellen met onze man van de droge sector en hem vragen of hij de juiste “persoon” te pakken kan krijgen. Geeft u mij een halfuurtje en we weten meer.’

En inderdaad, ongeveer een halfuur later word ik gebeld door de baas van de ‘Doliniarze’⁵, de groep die zich heeft toegelegd op het zakkenrollen. Hij praat zakelijk en zonder zijn kalmte te verliezen; professioneel, zou je kunnen zeggen: ‘Het paspoort van uw vriend Levi ligt bij mij op tafel – een zeer waardevol document dat goud waard is. En, gelooft u mij, ik weet werkelijk niet wat ik nu moet doen. Een paspoort van een Poolse burger die Duits ingezetene is. Met zo’n document kun je bij wijze van spreken dagelijks op en neer reizen tussen München en Warschau. In ons vakgebied is dat nogal niet wat. Geld speelt hierbij niet eens een rol, zoiets is onbetaalbaar. Maar laat mij een momentje denken, blijft u aan de lijn.’

Naast mij zitten de dichter – hij trilt over zijn hele lichaam – en zijn vrouw Mirjam. Zij probeert hem te troosten en strijkt haar geschrokken echtgenoot liefkozend over zijn haar. Zo zitten we daar, drie respectabele mensen die wachten op het vonnis van een dieven-hoofdman, een vreemde wereld. En daar hoor ik door de telefoon geschreeuw en gevloek - krachttermen die alleen de Warschauer dieven kennen – en daar hoor ik hoe hun voorman de hoorn weer heeft opgepakt. Hij praat rustig en zakelijk. Het gevloek van een minuut eerder is verstomd en dit zijn z’n afgemeten woorden: ‘Volgens ons gezonde verstand zouden we dit paspoort moeten houden en er verder geen woorden meer aan vuil maken. Wat kunt u me doen? Maar omdat het gezicht van uw vriend ons aanstaat en hij gedichtjes maakt, stel ik u voor naar die en die plaats te komen – niet ver vanwaar u nu zit, maar komt u wel alleen - en het paspoort bij ons op te halen. En zeg verder tegen uw vriend dat hij voortaan wat beter moet oppassen voor zakkenrollers. Speciaal voor die uit Warschau! En voor het geval u wat drinkgeld of een kleine attentie wilt geven, geneer u niet, neem net zoveel mee als u zelf redelijk vindt en kunt missen, maar wel het liefst in dollars!’

En met die woorden beëindigde de voorman van de droge sector het gesprek en legde de hoorn op de haak.

Jozef Levi’s eeuwig bedroefde gezicht vertoonde heel even een glimlach - zoals een zonnestraaltje soms door een klein gaatje in het wolkendek heen breekt - en in zijn ogen blonken tranen, in elk oog een, en hij zei alsof hij in zichzelf sprak: ‘Mijn vader de toraschrijver had dus toch gelijk, de mens is lang zo slecht niet als je zou denken.’

En dat is het einde van mijn geschiedenis over het joodse dievengilde uit Warschau *zichroinom lewroche*. Hun nagedachtenis zij ons tot zegen.

(Vertaling: Fred Borensztajn)

¹ Kadya Molodowsky (Bereza Kartoeskaja, Wit-Rusland, 1894 – New York, 1975)

² Josef Hillel Lowy (Levi) (Krakau, 1901 – Londen, 1955)

³ In deel 3 van Ravitch staat een lijst (uit 1928) met de 254 leden van de joodse schrijvers- en journalistenvereniging die gevestigd was op Tłomacka 13. Onder de leden: Kadia Molodowska, Dzika 44/68, Warszawa

⁴ bij natte diefstallen of berovingen kon bloed vloeien, bij droge niet

⁵ het laagst in rangorde in het dievengilde